

evenwel niet met bewijzen gestaafd. Gegevens over ervaring van bewindhebbers en uitspraken van hen over winst ontbreken. Kortom, Steurs dissertatie is sterk in financiële analyse, maar zwak in het verklaren van het handelen van personen.

Steur heeft de vragen die hij stelde, beantwoord en voldoet daarmee aan de belangrijkste eis die aan onderzoek gesteld kan worden. Zijn belangrijkste conclusie is wel dat de oorlog van 1780-1784 voor de Compagnie fatale gevolgen heeft gehad. Dat was een punt van discussie dat nu met de cijfers in de hand beslecht is. De vijftig bladzijden bijlagen geven een schat aan informatie. Steurs betoog is helder en hij verdient met zijn uitgever lof voor de wijze waarop het cijfermateriaal werd afgedrukt. Een register maakt het boek toegankelijk. Samen met de dissertatie van Schutte over de ideeën van de Patriotten over de koloniën en die van Lequin over het personeel van de VOC zijn door Steur vele vragen over de ondergang van de VOC beantwoord, maar de politieke en financiële belangen van de regenten-bewindhebbers en hun commerciële mentaliteit zullen nog nader bestudeerd moeten worden.

H. K. s'Jacob

J. W. van Santé, ed., *Het dagverhaal van Aafje Gijsen 1773-1775* (Wormerveer: Stichting Uitgeverij Noord-Holland, 1986, 463 blz., f85,-, ISBN 90 71123 08 1).

Er zijn maar weinig oude Nederlandse dagboeken overgeleverd; nog minder zijn er uitgegeven. Dagboeken van vrouwen vóór 1800 zijn al helemaal een zeldzaamheid. Achttiende-eeuwse dames van stand, smaak en cultuur schreven nog wel eens 'brieven'. Gewone vrouwen hielden misschien een kroniek van hun beroepsbezigheden bij, zoals van enkele vroedvrouwen bekend is. Uit piëtistisch-bevindelijke impuls hebben sommigen een spirituele autobiografie geschreven. Dat een jonge vrouw van amper 20 jaar een dagboek begint bij te houden moet destijds, rond het derde kwart van de achttiende eeuw, nog iets bijzonders zijn geweest. In het Zaanse doopsgezinde milieu waaruit onze Aafje Meyndertsdr. Gijsen (1753-1781) afkomstig was, vindt men wel vaker de behoefte aantekening te houden van opmerkelijke voorvallen.

Op nieuwjaarsdag 1773 begint Aafje haar dagelijkse optekeningen. Van een speciale aanleiding daartoe blijkt niets; evenmin trouwens van de reden om op 22 september 1775 te stoppen terwijl het gebruikte cahier nog niet vol was. Het dagboek is niet uit introspectie voortgekomen. Aafje vermeldt haar dagelijkse doen en laten. Het wederzijdse afleggen van visites bij familie, buren en vrienden neemt daarin de grootste plaats in. Aafje leidt kennelijk het typische leven van een meisje uit de middelmatig welgestelde burgerklasse van houtzagers en molenbezitters: ze had lezen en schrijven geleerd. Af en toe nam ze clavecimbelles; Aafje verrichtte nu en dan braaf naaiwerk, maar ze deed ook graag een dansje mee en soms ook aan spelletjes. Van haar lectuur vangen we slechts zelden een glimp op: Richardson, Geliert, een spectatoriaal periodiek als *De Denker*. Min of meer geïnstitutionaliseerde conversatie nam haar tijd, naar het schijnt, voor een groot deel in beslag: theevisites, kraambezoeken, logeerpertijen van familie of handelsrelaties, kermissen, de zondagse kerkgang. Toertjes met de sjees, de boot of tochten per schaats brachten haar door heel Noord-Holland, het Gooi, Amsterdam en zelfs een keer naar de 'bollenstreek'. Zondagsavonds, om 9 uur, meldden zich nog al eens jongemannen voor een eerlijke vrijage. Meestal ging Aafje daarop in het geheel niet in — ze trouwde pas in 1780 met de weduwnaar Cor-

nelis Cardinaal (1741-1804), een houtkoper. Niet dat ze een nurks persooñtje was: Aaf komt naar voren als een gezond en opgewekt meisje. Als een onverklaarbare verrassing komt dan ook de mededeling op nieuwjaarsdag 1775: 'Door de bijstand des Heeren en het ligt der reeden ondersteund, kan ik met den aanvang van dit nieuwe jaar met eenen bedaartheit te rug zien na een jaar, welken aan myn herten veel droefheyd heeft veroorzaakt ...'. Roddelpraat vindt men niet in dit dagboek, maar ook heel weinig persoonlijke ontboezemingen of karakterisering. We zouden wel eens haar gedachten over haar moeder, de weduwe Trijntje Blauw (1729-1801), of over haar broers (geboren 1754 en 1756) hebben willen vernemen. Geen woord valt er over haar vader Meyndert Gijsen (1730-1763) die zij toch bewust moet hebben gekend. Een vast punt in haar leven is de wekelijkse kerkgang. Aafjes religieuze opvattingen zijn rekkelijk, zo men wil: min of meer verlicht. Dat blijkt bij een paar gelegenheden als zij orthodoxe opvattingen bekritiseert. Opmerkelijk is ook dat ze tijdens haar reisjes diverse kerken bezoekt, in Amsterdam bijvoorbeeld behalve de synagoge ook de Armeense kerk.

Het is niet gemakkelijk zo'n dagboek van geringe intellectuele diepgang te beoordelen. De stijl is over het algemeen weinig levendig, de opsomming monotoon. Toch biedt het een schat aan gegevens voor de sociabiliteit van 'gewone' doopsgezinde mensen, gezien in de optiek van een intelligent meisje te West-Zaandam. Deze historische bron wordt op een zeer bijzondere manier tot leven gewekt door J. W. van Santé die de uitgave verzorgde en deze van toelichting en aantekeningen voorzag. Vele jaren intieme omgang met de Zaankanters en hun geschiedenis moeten zijn geïnvesteerd om de cahiers van Aafje Gijsen — die in 1950 op een merkwaardige manier uit de verstrooiing weer in één hand kwamen — tot een treffend, roerend *document humain* te maken. Van Santé weet ons heel wat meer over al die gewone mensen te vertellen van wie Aafje vaak niet meer dan de naam noemt. Vele relevante gegevens voor de *history from below* — en nog wel wat hoger op de ladder ook — zijn hier tezamengebracht tot een leesbaar, interessant en fraai uitgegeven boekwerk. Gezien de huidige omvang kan men begrijpen dat verwijzingen naar de archiefbronnen meestal achterwege zijn gelaten — al zal men dat niet steeds kunnen billijken. Er zijn uitvoerige registers toegevoegd die echter jammer genoeg niet volledig zijn. Groenland, bijvoorbeeld, had in deze streek van walvisvaarders niet mogen ontbreken; 'Monsieur' Jacobus Binnema komt veel vaker voor dan op de geïndiceerde bladzijden. Hetzelfde geldt voor de verliefde Axis Adriaansz. van den Broek.

A. H. Huussen jr.

W. W. Mijnhardt, A. J. Wichers, ed., *Om het algemeen volksgeluk. Twee eeuwen particulier initiatief 1784-1984. Gedenkboek ter gelegenheid van het tweehonderdjarig bestaan van de Maatschappij tot Nut van 't Algemeen* (Edam: Maatschappij tot Nut van 't Algemeen, 1984, xxiv + 429 blz., f57,50, ISBN 90 9000 802 0).

Pas in het voorjaar van 1982 kwam de redactie van het voorliggende boek tot stand. Daardoor was de tijd te kort om tot een verdiepte studie van tweehonderd jaren Nut te komen. Zoals te doen gebruikelijk in dergelijke omstandigheden nam men nu zijn toevlucht tot een bundel opstellen. Vooropgesteld mag worden dat de uitkomst alleszins te waarderen valt maar dat deze de overtuiging niet kan wegnemen dat de bundel te beoordelen is als een